

درس ۱۳ تاریخ دهم اقتصاد و معیشت

کشاورزی و دامداری

کشف کشاورزی و اهلی کردن حیوانات توسط بومیان ایران پیش از ورود آریایی ها، در حدود 12 هزار سال پیش

تأثیر کشاورزی در تأمین نیازهای مادی ساکنان این مرز و بوم و تبدیل مالیات های بخش کشاورزی به عنوان یکی از منابع مهم درآمد سلسله های حکومتی

عدم آگاهی اقوام و طایفه های صحراگرد و دامدار آریایی هنگام ورود به ایران، از روش ها و فنون کشاورزی و صنعت.

عوامل روی آوردن آریاییها به کشاورزی: آشنایی آنان با شیوه ی زندگی روستایی و شهری از طریق تماس و همزیستی با بومیان ایران و همسایگان خود در بین النهرین در نتیجه روی آوردن آنان به یکجانشینی و کشاورزی

یکی از علل اصلی گرایش آریاییان از زندگی شبانی به زندگی مبتنی بر کشاورزی: تأثیر آموزه های زرتشت از طریق تشویق مردم به کشت و کار رونق و پیشرفت کشاورزی:

اساس زندگی اقتصادی ایرانیان در عصر باستان: کشاورزی

شغل بیشتر مردم کشاورزی و عمده جمعیت ایران متشکل از روستاییان، در کنار فعالیت های کشاورزی، معمولاً پرورش تعدادی دام، شامل گوسفند، بز، گاو، اسب و شتر مهم ترین محصولات کشاورزی: جو، گندم، برنج، میوه و سبزی و کشت به دو صورت دیم و آبی

آبیاری مزارع کشاورزی با استفاده از آب رودخانه ها، چشمه ها و قنات ها، شغل کوچ نشینان: در سطحی وسیع دامداری

انواع زمینهای کشاورزی: ۱- تعداد بیشتر زمین های وسیع با مالکان از خاندان های بزرگ، ۲- خرده زمین های متعلق به کشاورزان به تعداد محدود

مالکیت زمینهای کشاورزی در ایران **بسیار**: بیشتر زمین های کشاورزی و حتی گله های دام، متعلق به **شاه**، **خاندان شاهی**، **مقام های حکومتی**، **اشراف**، **روحانیان بزرگ** و **متولیان معبدها** و **یا آتشکده ها**

نحوه اداره زمینهای کشاورزی: زندگی اکثر مالکان زمینهای کشاورزی در شهرها و اداره املاکشان از طریق نمایندگان خود، و یا اجاره آن

انواع کشاورزان: **تعداد کمی دارای زمین دار اما اکثر کشاورزان بدون زمین و کار آنها بر روی زمین های بزرگان و در مقابل دریافت دستمزد از طریق سهمی از محصول**

کشاورزی در دوره هخامنشان: توجه فراوان شاهان هخامنشی به کشاورزی و انجام اقدام های مفید به منظور پیشرفت و توسعه آن .

مهمترین اقدامات شاهان هخامنشی در جهت توسعه کشاورزی:

۱. به منظور تشویق مردم به کشاورزی، معافیت مالیاتی تا پنج نسل برای افراد آبادکننده زمین های بایر

۲. از دیگر اقدام های مهم هخامنشیان برای توسعه کشاورزی: **کندن قنات**، احداث بند و سد بر روی رودها و حفر نهرهای انتقال آب در سرتاسر قلمرو خود

ابتکار برجسته ایرانیان باستان برای تأمین آب در نواحی خشک و کم باران: کندن قنات

تأمین آب مصرفی بسیاری از روستاها و حتی شهرها در نواحی مرکزی، شرقی و جنوبی کشور
ما از دوره باستان تا حدود 50 سال پیش، از طریق قنات ها

نیاز به وجود دانش و مهارت بسیار پیچیده و مخارج خیلی سنگین برای احداث و نگهداری قنات ها، سدها و آبراهه ها و تأمین هزینه آن توسط حاکمان و مالکان بزرگ

کشاورزی در دوره ساسانیان: تلاش فراوان حکومت ساسانیان برای پیشرفت کشاورزی،
اقدامات حکام ساسانی در جهت توسعه ی کشاورزی:

۱. **در دوره ساسانیان، ایجاد سدها و آب بندهای متعدد بر رودها به خصوص رودهای دجله، فرات و کارون و ساخت آبراهه های (نهرهای) متعدد با هدف آبیاری زمین های کشاورزی**

۲. توسعه ی کشاورزی، به خصوص در زمین های حاصلخیز بین النهرین (آسورستان/سواد)، خوزستان و سیستان

۳. تعیین مقام **واستریوشان سالار** برای رسیدگی به امور کشاورزی

واستریوشان سالار: رئیس روستاییان و کشاورزان و یکی از مقام های عالی مرتبه دربار

وظایف و استریوشان سالار:

۱. عهده دار بودن مسئولیت گردآوری مالیات های بخش کشاورزی،

۲. تلاش برای توسعه و ترویج آبادانی و کشت و کار

یکی از مهمترین منابع درآمد ساسانیان: مالیات و اجاره بهای کشتزارهای آسورستان چنان که طغیان رودخانه های دجله و فرات و خراب شدن آب بندها و سدها در اواخر دوره ساسانیان، تبدیل به یکی از **عوامل ضعف و انحطاط ساسانیان** و وارد نمودن ضربه سنگینی بر اقتصاد

پیامد گسترش تجارت در ایران باستان: نتیجه گسترش راه ها و توسعه تجارت، ورود و کشت گونه های جدیدی از گیاهان و درختان در سرتاسر قلمرو پهناور سلسله های ایران، حتی راه یابی گونه هایی از گیاهان و درختان از ایران به اروپا و چین و یا برعکس از آنجا به ایران

راه و حمل و نقل

علل اهمیت راه ها و وسایل حمل و نقل: اهمیت از نظر سیاسی و نظامی، همچنین از جنبه اقتصادی و مخصوصا تجاری

وضعیت راه در دوره هخامنشی: ساخت شبکه وسیعی از جاده ها و اتصال مراکز اصلی حکومت به یکدیگر و همچنین به کشورهای همسایه توسط این جاده ها .

مهم ترین آنها جاده شاهی، ساخت آن به فرمان داریوش بزرگ

ویژگی جاده شاهی: این جاده به طول بیش از ²⁴⁰⁰ کیلومتر، اتصال شوش، یکی از پایتخت های هخامنشی به شهر **سارد** در آسیای صغیر. نظر **هرودت** درباره جاده شاهی: وجود، ایستگاه هایی با امکانات فراوان برای مسافران و کاروان ها در طول جاده شاهی، به فاصله هر 25 یا 30 کیلومتر

پیشرفت هخامنشیان در فنون و مهارت های جاده سازی و سنگ فرش جاده در زمینهای سست یا باتلاقی.

ساخت جاده ها به منظور حرکت آسان ارابه ها در آن

استفاده از: اسب، الاغ و شتر، در امر حمل و نقل.

استفاده فراوان ایرانیان باستان: از ارابه و گاری های دو چرخ و چهار چرخ که با اسب کشیده می شدند

کشف راه های دریایی: در زمان داریوش بزرگ

اقدامات داریوش در زمینه دریایی:

1. کشف راه دریایی از اقیانوس هند به آفریقا به دستور وی
2. اتصال دریای سرخ به رود نیل به عنوان یکی دیگر از اقدامات مهم و مدبرانه داریوش در زمینه توسعه راه های دریایی

فرمان داریوش بزرگ، پادشاه هخامنشی به یکی از اهالی آسیای صغیر به نام اسکیلاکس در جریان لشکرکشی به هندوستان و رود سند به منظور کشف مسیرهای آبی.

اقدامات دریایی اسکیلاکس: ادامه مسیر رود سند تا اقیانوس هند توسط وی و سپس عبور از دریای سرخ و رسیدن به مصر

پیامد کشف راه دریایی هند به آفریقا در زمان داریوش بزرگ: شناسایی، مسیر دریایی میان هند و مصر برای نخستین بار

اقدام داریوش در جهت اتصال دریای سرخ به رود نیل: ساخت آبراهه ای (کانالی)، برای اتصال دریای سرخ به رود نیل در هنگام سفر وی به مصر به منظور فراهم شدن امکان تردد کشتی ها میان این رود و دریا

پیامد توسعه ی راههای دریایی در زمان فرمانروایی هخامنشیان:

1. گسترش چشمگیر دریانوردی و حمل و نقل دریایی،
2. توسعه بنادر و ایجاد بندرهای جدیدی
3. ساخت کشتی هایی با ظرفیت حمل چند صد تن کالا در آن زمان،

اوضاع راهها در زمان فرمانروایی اشکانیان و ساسانیان:

اهمیت راه ها و وسایل ارتباطی و توجه فراوان به نگهداری و امنیت جاده ها، همچنین رونق چاپارخانه ها در این دوران، همانند زمان هخامنشیان، ساخت کاروان سراهای جدیدی در مسیر راه ها، حفر چاه ها و قنات هایی برای تأمین آب آنها وضعیت دریانوردی در عصر ساسانی:

پیشرفت گسترده دریانوردی و کشتی رانی در دوران ساسانیان. ساخت بنادر و اسکله های متعدد، به خصوص در خلیج فارس و دریای عمان، به دستور پادشاهان ساسانی، و حضور چشمگیر کشتی ها و دریانوردان ایرانی در دریاها و اقیانوس ها از جمله بندر های مهم خلیج فارس: سیراف و مهارت فراوان اهالی آنجا در دریانوردی و صیادی

نقش و اهمیت راهها (مهم)

1. اهمیت سیاسی، تجاری و نظامی
2. امکان جا به جایی کالاها و مسافران را فراهم
3. نقش فرهنگی راهها و اهمیت آن در انتقال اندیشه ها و فرهنگ ها

چگونگی انتقال فرهنگ توسط راهها در دنیای باستان: تأثیر فرهنگ، هنر و معماری اقوام و جوامع عهد باستان در بخش های وسیعی از جهان آن روزگار بریکدیگر از طریق مسیرهای ارتباطی زمینی و دریایی از جمله راهیابی بسیاری از آیین ها و دین های باستانی، از طریق جاده ها، از شرق به غرب عالم و یا بر عکس.

پول، اوزان و مقیاس ها

پول : عدم رواج سکه تا زمان داریوش بزرگ در بیشتر نواحی تحت فرمان حکومت هخامنشی ، و انجام مبادله کالا به صورت پایاپای انجام حتی پرداخت حقوق و دستمزدها به صورت کالا

رواج سکه های طلا و نقره : در مناطقی مثل بابل، لیدی و شهرهای فنیقی نشین سواحل شرقی دریای مدیترانه در آن دوران

اقدامات اقتصادی داریوش: ضرب سکه هایی معتبر با وزن و عیار مشخص در سراسر قلمرو هخامنشیان و حتی فراتر از آن، شهرت سکه طلایی داریوش موسوم به **دریک**

ضرب سکه طلا : انحصار ضرب سکه طلا در اختیار شاهان و ضرب سکه نقره در شهرهای ساتراپ ها با اجازه پادشاه

تأثیر نظام پولی داریوش هخامنشی بر اقتصادکشور :

1. معیاری برای ارزش گذاری کالاها و خدمات در نواحی مختلف پادشاهی هخامنشی
2. عامل مهمی در بسط و گسترش تجارت داخلی و خارجی.

نظام پولی در دوران اشکانیان و به ویژه ساسانیان: گسترش کاربرد پول به خصوص در شهرها و استفاده از سکه های نقره ای و مسی در مبادلات تجاری در منطقه وسیعی از جهان چنانکه کشف تعداد فراوانی از سکه های ساسانی، در ایران و سرزمین های هم جوار

اوزان و مقیاس ها :

هخامنشیان: حفظ واحدهای وزن و اندازه گیری ایلامیان توسط هخامنشیان و اضافه نمودن واحدهای تازه ای به آن.

اقدامات داریوش درباره اوزان و مقیاس: تعیین واحدهای وزن و اندازه گیری مشخصی برای شهریاری و باقی ماندن تعدادی از وزنه های آن دوران اهمیت ویژه پیمانانه یا گیل در زندگی اقتصادی دوران هخامنشی به علت تعیین میزان و مقدار مواد خوراکی با پیمانانه در آن روزگار را به جای وزن کردن،

صنعت و تجارت:

علل رونق اقتصادی و توسعه صنعت در عصر هخامنشی: یکپارچه ساختن سرزمین های ثروتمند و متمدن با مردمان دارای تجربیات فراوانی در تولید کالاهای مختلف توسط حکومت هخامنشی

مهمترین صنایع دوران هخامنشی: آثار و اشیای برجای مانده از آن دوره، بیانگر پیشرفت صنایع فلزکاری، سفالگری و بافندگی .

وجود کارگاه هایی متعلق به شاه در زمان هخامنشیان بر اساس محتوای لوح های گلی کشف شده از خزانه تخت جمشید و تولید اشیاء و مواد خوراکی مورد نیاز کاخ شاهی در آنجا همچنین اشتغال استادکاران و صنعتگرانی از سرتاسر قلمرو پهناور هخامنشی در این کارگاه ها

دلالت شواهد و مدارک تاریخی بر رونق نسبی تولیدات صنعتی و کارگاهی در دوران سلوکیان و مخصوصا اشکانیان

صنعت در دوران فرمانروایی ساسانیان: همگام با توسعه شهرنشینی، رشد صنعت و بهبود کیفیت کالاها تولیدی.

صنعت بافندگی: رشد صنعت بافندگی به خصوص بافت پارچه های ابریشمی در دوره ساسانی،

اقدامات حکومت ساسانی در صنعت بافندگی: (علل رشد بافندگی در عصر ساسانی):

1. با در اختیار گرفتن واردات ابریشم خام از چین
2. کوچاندن بافندگان ماهر از قلمرو روم در شام (سوریه) به ایران
3. ساخت کارگاه های بافندگی متعددی در شوش، جندی شاپور (گندی شاپور) و شوشتر توسط حکومت ساسانی.

در نتیجه تولید نوعی از پارچه های زربافت و ابریشمی در این کارگاهها و شهرت این محصولات در جهان حتی خرید پارچه های ابریشمی ایرانی توسط چین بعنوان پایه گذار صنعت ابریشم

چین بعنوان پایه گذار صنعت ابریشم جهان: مخفی نگهداشتن فنون تولید ابریشم از مردم دیگر کشورها توسط چین، اما سرانجام دستیابی ایرانیان و رومیان به این فنون. کارگاه های متعدد در دوره ساسانی متعلق به حکومت و تأمین کالاها برای مور دنیا شاه، دربار، سپاه و تشکیلات اداری توسط این کارگاه ها

تجارت:

اوضاع تجارت در ایران باستان: توسعه ی تجارت داخلی و خارجی ایران پس از شکل گیری حکومت های قدرتمند توسط اقوام آریایی در ایران، به خصوص در پی روی کار آمدن شاهان هخامنشی.

اطلاعات ارزشمند درباره اوضاع تجاری در دوران سلسله هخامنشیان: از طریق شواهد باستان شناسی، لوح های گلی و گزارش های مورخان یونانی، مخصوصاً هرودت، و بیان شواهدی از رشد بازرگانی میان شهرها و مناطق تحت فرمانروایی این سلسله

وجود روابط گسترده بازرگانی در دوره هخامنشیان: پیدا شدن سکه های هخامنشی و مصنوعات نواحی تابع این سلسله در سواحل رودهای دانوب و رُن در مرکز اروپا و سیلان در جنوب آسیا،

مهمترین مناطق تجاری ایران در عصر هخامنشی:

یکی از مراکز تجاری مهم در آن زمان: شهر بابل در قلب پادشاهی و اشتغال بازرگانانی از سرزمین های مختلف در آنجا به کار داد و ستد

تجارت دریایی از طریق بنادر خلیج فارس و نیز بنادر سواحل شرقی دریای مدیترانه،

مهمترین محصولات تجاری عصر هخامنشی: منحصر نبودن تجارت در عهد هخامنشیان مانند گذشته، به اشیای تجملی و گران قیمت، بلکه تجارت شامل انواع مختلفی از مواد اولیه مانند فلزات و چوب، محصولات کشاورزی و دامی و تولیدات صنعتی، همچنین تعداد قابل توجهی از کالاهای تجاری شامل اجناس مورد نیاز مردم مانند اثاث منزل، ظروف آشپزخانه و مواد خوراکی.

تجارت در عصر سلوکیان: عدم رونق تجارت در دوران حکومت سلوکیان، کاهش حجم مبادله کالاهای ارزان قیمت و جایگزینی اشیای تجملی، به جای آنها

تجارت در دوره اشکانی: رونق دوباره تجارت خصوصاً تجارت خارجی با به قدرت رسیدن اشکانیان،

علل رونق تجارت خارجی در دوره اشکانی: برقراری روابط سیاسی و تجاری میان ایران و چین و در پی آن، گشایش جاده معروف ابریشم. وجود ایران بعنوان واسطه تجاری بزرگ، میان چین و هند از یک سو، و اروپا از سوی دیگر در آن دوره

مهمترین محصولات تجاری عصر اشکانیان: وجود مشتریان زیادی در قلمرو روم برای ابریشم چین و ادویه هندوستان. **نتیجه آن برای دولت اشکانی:** کسب درآمد هنگفتی از حقوق گمرکی، عوارض حمل و نقل و راهداری،

پیامد واسطه گری ایران در جاده ابریشم: تلاش امپراتوری روم، نخست در دوره اشکانی و سپس در عهد ساسانی، برای برقراری رابطه تجاری مستقیم با هند و چین در نتیجه درگیری ایران و روم، اما عدم موفقیت رومیان با هوشمندی کامل اشکانیان و ساسانیان

تجارت در دوران فرمانروایی ساسانیان:

1. گسترش تجارت در مسیرهای زمینی و دریایی و دادوستد بازرگانان ایرانی در مناطق وسیعی از جهان آن روزگار، از چین تا شرق آفریقا و مرکز اروپا.
2. رواج سکه های نقره ساسانی در بیشتر مناطق جهان
3. نظارت گسترده ساسانیان نسبت به سایر حکومت های پیشین بر کار تجارت و اجرای قوانین و مقررات مربوط به خرید و فروش توسط آنان.

درآمدها و مخارج

نیاز حکومت‌ها برای اداره قلمرو، حفظ قدرت و تأمین هزینه‌های گوناگون، به منابع درآمد پایدار و مطمئن و در واقع وابستگی اقتدار و استواری حکومت‌ها به منابع مالی و موجودی خزانه آنها

یکی از اهداف اصلی شکل‌گیری تشکیلات اداری (نظام دیوان سالاری) در ایران باستان: رسیدگی به وضعیت دخل و خرج کشور و سامان دادن منابع درآمد و مخارج عمومی

به طور کلی عمده‌ترین منابع درآمد حکومت در ایران باستان: انواع مالیات‌ها، شامل مالیات کشاورزی و دام، مالیات پیشه‌وران و مالیات سرانه، عوارض گمرکی، حمل و نقل و راهداری و حق بهره‌برداری از معادن و جنگل‌ها

وضعیت اقتصاد و معیشت ایران در دوران باستان: تحت تأثیر عوامل سیاسی، مدیریتی و اقلیمی

در زمان صلح، آرامش و امنیت و حکومت زمامدارانی لایق و کاردان: ایجاد شرایط مطلوب در فعالیت‌های اقتصادی مردم و انجام کسب و کار با خیال آسوده توسط مردم، نیز برخورداری از حداقل امکانات رفاهی و معیشتی در دوران ضعف و آشوب و ناامنی حکومت مرکزی، یا هجوم دشمنان خارجی به ایران: بهم ریختگی اوضاع و شرایط اقتصادی و رخت بر بستن رونق و آبادانی از کشور.

نقش عوامل طبیعی و اقلیمی بر وضعیت اقتصادی: تأثیر منفی آن به خصوص خشکسالی، سیل و طغیان رودخانه‌ها و تخریب
علل رکود تولید در دنیای باستان: بروز بیماری‌های فراگیر و کشنده‌ای چون طاعون و وبا در نتیجه مرگ و میر گسترده نیروی کار و در نتیجه، رکود تولید.

علمدار - دبیر تاریخ طبس